

УДК 342.92

<https://doi.org/10.34142/23121661.2024.40.09>

[orcid.org / 0000-0001-5259-4590](https://orcid.org/0000-0001-5259-4590)

© Задихайло О.А., 2024

<https://orcid.org/0009-0003-2725-035X>

© Настаченко Є.О., 2024

О.А. Задихайло, Є.О. Настаченко

**ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО
АДМІНІСТРАТИВНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
НЕПОВНОЛІТНІХ**

O. Zadikhaylo, Y. Nastachenko

**CHARACTERISTICS OF IMPOSING
ADMINISTRATIVE ACCOUNTABILITY
ON MINORS**

Анотація. Дана стаття присвячена особливостям притягнення до адміністративної відповідальності неповнолітніх, зокрема правовим та соціальним аспектам цього процесу.

Особлива увага приділяється специфіці застосування заходів виховного впливу до осіб, що не досягли 18-річного віку (віку повноліття, коли особа отримує повну цивільну дієздатність), враховуючи їхній вік та психологічні особливості й рівень правосвідомості.

Аналізуються проблемні питання, такі як мінімальний вік відповідальності, низький рівень правосвідомості неповнолітніх, вибір між покаранням та виховними заходами.

Окрему увагу приділено питанням підвищення ефективності виховного впливу на неповнолітніх за правопорушення та оптимізації системи адміністративних заходів. Також пропонуються шляхи розв'язання цих проблем шляхом оновлення законодавчих норм, розширення переліку виховних заходів та зниження віку адміністративної відповідальності.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративна деліктоздатність, адміністративне правопорушення, неповнолітня особа, адміністративні стягнення, виховні заходи, правосвідомість

Annotation. This article is devoted to the topic of peculiarities of bringing minors to administrative responsibility.

The article examines the peculiarities of bringing minors to administrative responsibility, in particular the legal and social aspects of this process.

The main attention is paid to the specifics of applying administrative sanctions to persons under the age of 18 (the age of majority when a person acquires full civil legal capacity), taking into account their age and psychological characteristics and level of legal awareness.

The purpose of this article is to study the problems of administrative responsibility of minors in Ukraine, identify the shortcomings of its legal regulation and formulate its own proposals and recommendations for its improvement.

Problematic issues such as the minimum age of responsibility, the low level of legal awareness of minors, the choice between punishments and educational measures are analyzed.

The article also examines the articles of the Code of Criminal Procedure, which regulate the bringing of minors to administrative responsibility. Attention is paid to the articles that set restrictions on the types of punishments that can be applied to minors.

Peculiarities of the psychophysiological development of minors require an individual and educational approach to offenders. Therefore, in our opinion, the list of educational measures applied to minors who have committed an administrative offense should be expanded. We also consider it appropriate to lower the age of administrative liability to 14 years, since at this age minors are already capable of realizing the consequences of their actions

Key words: administrative responsibility, administrative deliverability, an administrative offense, a minor person, administrative penalties, educational measures, legal awareness.

Постановка проблеми. Питання притягнення неповнолітніх до адміністративної відповідальності є особливо актуальним у сучасних умовах, коли спостерігається збільшення кількості правопорушень серед осіб, що не досягли повноліття. З одного боку, чинне законодавство передбачає м'які заходи впливу на неповнолітніх правопорушників, що мають на меті виховний характер. Однак, з іншого боку, виникають труднощі у правозастосуванні, зокрема, щодо ефективності цих заходів, можливості їх впливу на правову свідомість неповнолітніх, а також відповідності сучасним соціальним умовам і рецидивам серед неповнолітніх.

Залишається питання доцільності зниження віку адміністративної відповідальності до 14 років, що викликає дискусію стосовно готовності осіб у цьому віці усвідомлювати наслідки своїх дій та брати відповідальність за вчинені ними правопорушення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб присвячена доволі велика кількість наукових робіт та досліджень. Зокрема вони порушуються в роботах таких науковців як О. В. Ткаля [5], О.М. Резнік [6], О. М. Соловйова [2], Л. В Шестак, К.А. Щербак [1], О. Л. Чернецький [3] та ін.

Сучасні дослідники проблем адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні акцентують увагу на різних аспектах. Так, у своїх роботах Шестак Л.В. підкреслює, що ключовою проблемою є невизначеність у законодавстві щодо віку відповідальності. Відповідно до норм чинного законодавства особи віком до 16 років не можуть виступати суб'єктами адміністративного правопорушення.

При цьому слід відзначити непослідовність законодавця у питанні про те, хто належить до категорії неповнолітніх осіб. Відповідно до положень ст. 12

КУпАП неповнолітніми визнаються особи віком від 16 до 18 років, але водночас у ч. 3 ст. 184 КУпАП неповнолітніми називаються особи віком від 14 до 16 років. Така невизначеність породжує складнощі в застосуванні норм КУпАП, а також створює проблеми при правозастосуванні та може призводити до неоднозначних рішень у судовій практиці [1, с. 210].

Слушною є думка Соловйової О.М. стосовно того, що передбачені в КУпАП заходи впливу щодо неповнолітніх, не визначають їх поняття та мету застосування, це ускладнює визначення їх правової природи. Через це виникають певні проблеми під час застосування зазначених заходів на практиці [2, с. 318].

Чернецький О.Л. пропонує доповнити заходи впливу на неповнолітніх за правопорушення, що ефективно вплинули б на досягнення виховної мети заходів адміністративної відповідальності [3 с. 19].

Однак зазначені дослідження не охоплюють всієї проблематики адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб і характеризуються певною фрагментарністю, що обумовлює потребу у системному дослідженні проблемних питань адміністративної відповідальності неповнолітніх.

Формування мети статті (постановка завдань). метою даної статті є дослідження проблем адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні, виявлення недоліків її правового регулювання та формулювання власних пропозицій та рекомендацій щодо її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах проблема притягнення неповнолітніх до адміністративної відповідальності набуває особливої актуальності.

Через особливості свого віку, психофізіологічного розвитку, браку досвіду та неправильній оцінці конкретних життєвих обставин, адміністративним правом передбачений особливий підхід до неповнолітніх в процесі правозастосування, проте зважаючи на те, що, на жаль, існує тенденція до збільшення кількості правопорушень серед осіб віком до 18 років, можна говорити й про певні прогалини та недостатній рівень нормативної регламентації інституту адміністративної відповідальності неповнолітніх.

Це є доволі вагомою проблемою, оскільки впливає й на побудову правової, міцної держави, не буде перебільшенням сказати, що діти – майбутнє нашої країни. Саме тому так важливо виховувати та прищеплювати молодому поколінню повагу до права та важливість його дотримання.

Власне, неповнолітні особи є спеціальними суб'єктами адміністративного правопорушення.

Притягнення до адміністративної відповідальності, як це передбачено в статті 13 КУпАП, можливе лише з настанням особі 16-річного віку на момент вчинення нею адміністративного правопорушення.

У даному випадку вік є пом'якшуючою обставиною, що передбачено п. 4 ч.1 ст.34 Кодексу України про адміністративні правопорушення [4].

І важливим є те, що притягнення особи до даного виду відповідальності неможливе без дотримання цієї умови. Тобто, якщо особа у віці від 14-ти до 16-ти років вчинить адміністративне правопорушення, відповідальність за це будуть нести її батьки відповідно до статті 184 КУпАП [4].

І це є абсолютно вірним рішенням, оскільки найбільший вплив на формування особистості, свідомості та переконань дитини (відповідно до норм міжнародного та українського законодавства, дитиною вважається особа віком до 18-ти років) чинять саме батьки. Саме від того наскільки батьки залучені до виховання своїх дітей, залежить те, яким чином ця особистість буде себе проявляти в суспільстві.

Варто зазначити, що заходи адміністративної відповідальності спрямовані, перш за все, не на покарання, а на виховання в особі розуміння того, що її дії були неправильними, ці заходи спрямовані на запобігання повторення подібних порушень, щоб не допустити систематичність їх вчинення.

Статтею 13 КУпАП передбачено, що до осіб віком від 16-ти до 18-ти років, за вчинені ними адміністративні правопорушення, застосовуються заходи впливу, передбачені статтею 24-1 цього Кодексу [4].

За вчинення адміністративних правопорушень до неповнолітніх у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років можуть бути застосовані такі заходи впливу, передбачених статтею 24-1 КУпАП:

- 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;
- 2) попередження;
- 3) догана або сувора догана;
- 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

Аналізуючи вище зазначені заходи впливу, можна помітити, що вони несуть саме виховний характер.

Варто зазначити також "характерні ознаки, притаманні заходам адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх:

1. Заходи впливу здійснюються на підставі норм адміністративного права та є формою державного примусу;
2. Застосування таких заходів адміністративної відповідальності можливе виключно до осіб, які досягли віку деліктоздатності (від 16 до 18 років) і тільки до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення;

3. Заходи впливу передбачають накладення на правопорушника негативних юридичних наслідків, що можуть включати громадський осуд, обмеження особистих прав та інтересів;

4. Хоча законодавство не містить чіткого визначення мети заходів впливу, їх основна спрямованість – виховний ефект, тоді як каральний аспект є другорядним;

5. Підставою застосування адміністративного впливу є адміністративний проступок” [5, с. 89].

Проте, частиною другою статті 13 цього Кодексу передбачається, що у разі вчинення особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років адміністративних правопорушень, передбачених статтями 44, 51, 89, 121-127, 130, статтею 139, частиною третьою статті 154, частиною другою статті 156, статтями 173, 173-4, 174, 183-1, 185, 190-195 цього Кодексу, неповнолітні особи, віком від 16 до 18 років підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах.

Важливим є також те, що до неповнолітніх (до осіб, яким ще не виповнилося 18 років) не може застосовуватися адміністративний арешт.

Стаття 221 Кодексу України про адміністративні правопорушення містить положення, яке говорить нам про те, що справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від 16 до 18 років розглядаються суддями районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів [4]. До того ж, розгляд справ про адміністративні правопорушення неповнолітніх судами здійснюється виключно за місцем фактичного проживання неповнолітньої особи

Як зазначалося вже раніше, через особливості свого віку, психофізіологічного розвитку, браку досвіду та неправильної оцінки конкретних життєвих обставин, заходи впливу на неповнолітніх є значно м'якшими ніж на інших осіб. На вчинки таких осіб також має значний вплив оточення, дружба, авторитет, бажання бути дорослим та купа інших внутрішніх протиріч, з якими часто стикаються в такому віці.

З цього приводу слід зауважити, що на сьогодні кількість адміністративних проступків, вчинених саме неповнолітніми об'єктивно зростає, існує тенденція в законодавстві щодо зменшення віку, з настанням якого особа має можливість реалізовувати окремі права та виконувати обов'язки у багатьох сферах суспільного життя.

Наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 11 Закону України «Про основні засади молодіжної політики» засновниками молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які досягли 14-річного віку і перебувають в Україні на законних підставах, а

членами – (учасниками) дитячої громадської спілки фізичні особи віком від 6 до 18 років.

Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» знизив вік для отримання паспорту громадянина України до 14 років.

Дитина віком від 14 до 18 років самостійно декларує місце свого проживання за місцем проживання її батьків або інших законних представників чи одного з них без надання згоди такими особами (ч. 2 ст. 7) [2, с. 321].

У зв'язку з вищезазначеним, логічно, що багато вчених припускається думки, щодо можливості зниження віку притягнення до адміністративної відповідальності до 14-ти років. Оскільки в цьому віці особистість особи хоч і не повністю сформована, проте вона здатна усвідомлювати певну шкідливість наслідків своїх дій. Цей захід, на нашу думку, дозволив би ще на моменті формування особистості виховати в особі повагу до права та спрацював би як превентивний захід, щодо можливих правопорушень у майбутньому.

Це підтверджується і міжнародним досвідом. Так, в деяких країнах світу (Франції, Узбекистані), в окремих штатах США мінімальний вік адміністративної відповідальності встановлений з 13 років. У багатьох європейських країнах, таких як Італія, Австрія, Словенія, Хорватія, Естонія, Латвія, Сербія та ін. адміністративно-деліктна відповідальність встановлюється з 14 років. При цьому неповнолітній у віці від 14 до 18 років зазвичай визнається спеціальним суб'єктом адміністративного проступку до якого застосовуються особливі заходи адміністративного впливу [7, с. 81].

Як зазначалося вже раніше, з огляду на те, що тенденція вчинення неповнолітніми адміністративних проступків зростає, можна дійти висновку, що заходи впливу, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення на таких осіб, є вже застарілими та менш ефективними ніж того вимагають сучасні суспільні відносини.

Передбачені в КУпАП заходи впливу щодо неповнолітніх, не визначають їх поняття та мету застосування, це ускладнює визначення їх правової природи. Через це виникають певні проблеми під час застосування заходів впливу на практиці.

Система заходів впливу часто не досягає своєї мети й особа надалі продовжує чинити суспільно шкідливі дії. Це й нашоє на думку про внесення до заходів впливу відповідних змін та доповнень, їх визначення та мету застосування.

Проте, занадто суворі покарання можуть навпаки мати негативні наслідки й викликати у неповнолітнього негативну реакцію, антисоціальну поведінку, а також ще більше небажання дотримуватися закону.

Доречним було б розширення переліку заходів адміністративного впливу, які б прямо впливали на особу, тобто, стосувалися її особисто. Це б дозволило виховній меті адміністративної відповідальності проявитися значно краще й у кінцевому етапі донести особі неправильність та шкідливість її дій та негативних юридичних наслідків, що можуть настати в результаті їх вчинення.

Такими виховними заходами могли б виступати наприклад: участь у суспільно корисних заходах, спеціальні програми соціального розвитку, участь у програмах з медіації, тобто якщо правопорушення спричинило шкоду іншій особі, неповнолітній через переговори з потерпілим приходиться до усвідомлення своєї провини, просить вибачення та знаходить способи компенсувати шкоду.

Також важливим є врахування рецидиву, тобто якщо особа повторно чинить правопорушення протягом певного терміну, заходи виховного впливу можуть бути посилені, з додаванням обов'язкових програм, що позитивно впливали б на психологічному рівні на правосвідомість неповнолітнього.

Не можна не погодитися і з твердженнями О.Л. Чернецького, в яких він пропонує “переглянути перелік заходів впливу, які застосовуються до неповнолітніх”. Зокрема, він вважає, що “заходи дисциплінарної відповідальності варто замінити на такі заходи впливу, як:

1) оприлюднення інформації про вчинення адміністративного проступку неповнолітнім, що є формою зовнішнього осуду протиправної діяльності неповнолітнього;

2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього, що полягатиме у забороні відвідування певних місць, використання певних форм дозвілля, зокрема пов'язаних з управлінням механічним транспортним засобом, обмеження перебування поза місцем проживання протягом певного часу доби, виїзду в інші місцевості без дозволу спеціалізованого державного органу, обов'язок з'являтися для реєстрації;

3) зобов'язання відвідувати навчальні програми правоохоронного спрямування зі встановленням днів, тривалості та часу початку і закінчення занять, а також установ;

4) громадські роботи, що полягають у виконанні правопорушником у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт” [3 с. 19].

На підставі вищезазначеного та для покращення правового регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх пропонуємо :

1) чітко визначити мету застосування кожного із заходів адміністративного впливу;

2) знизити вік адміністративної відповідальності до 14-ти років;

3) розширити перелік виховних заходів, а саме: обов'язкова участь у волонтерських або громадських роботах; обов'язкова участь у програмах медіації з потерпілими; направлення на спеціалізовані освітні або профілактичні курси (правова освіта, етика, розвиток емоційного інтелекту); індивідуальне кураторство для неповнолітніх правопорушників.

4) оновити застарілі положення (статті) КУпАП, а саме зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання, оскільки вони є вже малоефективними та досить застарілими й потребують заміни на більш індивідуальні та дієві підходи.

5) з цього витікають і відповідні зміни у конкретних статтях КУпАП, а саме у статті 13 та 24-1. Вважаємо, що необхідно змінити зміст статті 13, оскільки дане дослідження та дослідження багатьох інших авторів, що висловлювали свою думку з приводу цього, вказує на необхідність зниження віку притягнення до адміністративної відповідальності осіб від 14-ти років. Зі змісту статті 24-1 варто виключити застарілі норми та додати нові, більш ефективні та відповідні до сучасних суспільних відносин заходи впливу. Такими застарілими заходами, на нашу думку, як це зазначалося раніше, є зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

Натомість, цю статтю варто доповнити іншими, більш дієвими заходами впливу, такими як:

1) обов'язкова участь у волонтерських або громадських роботах;

2) обов'язкова участь у програмах медіації з потерпілими; направлення на спеціалізовані освітні або профілактичні курси (правова освіта, етика, розвиток емоційного інтелекту);

3) індивідуальне кураторство для неповнолітніх правопорушників;

4) громадські роботи у вільний від роботи чи навчання час.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, все вищевикладене вказує на проблеми притягнення неповнолітніх до адміністративної відповідальності. Існуюча система заходів адміністративної відповідальності є дещо застарілою та не завжди ефективною в умовах сучасного суспільства. Особливості психофізіологічного розвитку неповнолітніх вимагають індивідуального та виховного підходу до правопорушників. Тому, на наш погляд, слід розширити перелік виховних заходів,

що застосовуються до неповнолітніх, які вчинили адміністративне правопорушення.

Зниження віку притягнення до адміністративної відповідальності до 14 років також вважаємо доцільним, оскільки в цьому віці неповнолітні вже здатні усвідомлювати наслідки своїх дій. Це дозволить вчасно виховувати повагу до права та запобігти вчиненню неповнолітніми адміністративних правопорушень в майбутньому.

Необхідність реформування інституту адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб потребує подальшого поглиблення наукових розробок у цьому напрямку з метою системного дослідження проблем адміністративної відповідальності неповнолітніх та окреслення шляхів їх розв'язання.

Література

1. Шестак Л.В., Щербак К.А. Проблемні аспекти адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 210-213. URL: http://sej.org.ua/2_2021/52.pdf
2. Соловійова О.М. Адміністративна відповідальність неповнолітніх: Чи потрібні зміни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 316-322. URL: http://sej.org.ua/12_2022/74.pdf
3. Чернецький О.Л. Правове регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук О.Л. Чернецький. – Х. : Харківський нац. ун-т внутрішніх справ, 2008. – 22 с.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n164>.
5. Ткаля О. В. Особливості заходів адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх *Новітні кримінально-правові дослідження 2016 : зб. наук. пр.* відп. ред. О. В. Козаченко. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 87-90.
6. Резнік О.М. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх, *Право і безпека*, 2019/ 73(2), С. 53-57. doi: 10.32631/pb.2019.2.08.
7. Адміністративно-деліктне законодавство: зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні *автор-упорядник О.А. Банчук, Книги для бізнесу, 2007, 912 с.*